

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาพลเรือโท สุริยะ สหนาวิน ในด้านของชีวิตประวัติและจุดเด่นในการแสดงและการเป็นครู ทั้งนี้ พลเรือโท สุริยะ สหนาวิน เป็นบุคลากรในวงการโขนโดยฝึกหัดโขนจากคณะโขนธรรมศาสตร์ซึ่งเป็นโขนสมัครเล่น และมีชื่อเสียงในการแสดงบทบาทสีดา แม้ว่าจะไม่ได้เป็นนักแสดงโขนอาชีพ (มีอาชีพเป็นทหารเรือ) และไม่ได้ฝึกซ้อมโขนตามรูปแบบของวิทยาลัยนาฏศิลป์ แต่ปัจจุบันยังคงได้รับการยอมรับนับถือจากวงการโขนว่าเป็นบุคคลผู้ใหญ่ว่านหนึ่งและได้รับการยกย่อง เช่น ได้รับเชิญให้ร่วมงานไหว้ครู มีผู้เรียกว่าครู แม้ไม่ได้สอนท่ารำโดยตรง

การศึกษานี้ จะเป็นการวิเคราะห์ว่าปัจจัยใดที่ทำให้พลเรือโท สุริยะ สหนาวิน สามารถดำรงสถานะนี้ได้ แม้ว่าจะมิได้เป็นครูโขนที่สอนในแบบแผนทั่วไปที่เคยทำกันมาก่อน

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เป็นเช่นนั้น เนื่องจากพลเรือโท สุริยะ มีคุณสมบัติสำคัญคือ ความรักในการแสดง ความคิดสร้างสรรค์ การใช้อารมณ์ในการแสดง การมีปฏิสัมพันธ์ทางสายตากับคนดู ซึ่งได้ถ่ายทอดความรู้ในด้านนี้ให้กับนักแสดงโขนรุ่นหลัง

นอกจากนี้แล้ว ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ดังกล่าวคือ การที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชได้เห็นคุณสมบัติที่เป็นจุดเด่นของพลเรือโท สุริยะ สหนาวิน อีกทั้งแนวคิดของโขนธรรมศาสตร์ ได้มีส่วนสนับสนุนให้พลเรือโท สุริยะ ได้ใช้คุณสมบัติพิเศษที่มีอยู่ สร้างความยอมรับนับถือในลักษณะดังกล่าวได้

คำสำคัญ : พลเรือโท สุริยะ สหนาวิน/ โขนธรรมศาสตร์/ โขนสมัครเล่น

Abstract

This article is about Vice Admiral Suriya Sahanavin, renowned as Khon Master. Even though he practice Khon from amateur Khon troupe (Khon Thammasat) and did not perform Khon as his profession. He is still be respected as a senior Khon Master in the Khon circle. Being invited in Wai Khru ceremony, teacher appreciation ritual, even though he does not teach Khon as a livelihood.

This article will find and explain how Vice Admiral Suriya obtained his status. The studies found some factors that make this phenomenon; these are, appreciation in performance, creativity, the new techniques of eye contact between dancer and audience, which is skills that he usually taught his students.

In addition, another external factor that drove this phenomenon was M R Kukrith Pramroj, who can seek the prominent skill, and significant aspects. Another factor is the philosophy of Khon Thammasat, that support him to utilize his gift that lead him to attain these adoration from Khon circle.

Keyword : Vice Admiral Suriya Sahanavin/ Khon Thammasat/ Amature Khon

* ดร., สาขาวิชาสหวิทยาการ ดุษฎีบัณฑิต วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รองผู้อำนวยการ สายงานที่ปรึกษา 1 บริษัท ทริส คอร์ปอเรชั่น จำกัด, Karin@tris.co.th

บทนำ

การเรียนการสอนวิชานาฏศิลป์ไทยในระดับมออาชีพนั้น ต้องได้รับการฝึกซ้อมตั้งแต่เยาว์วัย เป็นเวลาเนิ่นนาน เพื่อที่จะสามารถได้รับการยอมรับผู้คนในวงการ อีกทั้งเป็นการเรียนที่ต้องมีความใกล้ชิดกันมากระหว่างครูกับศิษย์ ผู้ที่ได้รับการเรียกว่า “ครู” จะใช้ระยะเวลาในการสร้างความสัมพันธ์กับศิษย์เป็นเวลานาน ส่งผลให้ความเป็นครูกับศิษย์นั้นมิได้เพียงการที่มีกิจกรรมการเรียนและการสอนเท่านั้น แต่ยังเป็นสถานะที่มีความเคารพนับถือยกย่องกันเป็นการส่วนตัวด้วย

อย่างไรก็ตาม ยังมีบุคคลบางท่านที่มีลักษณะพิเศษไปกว่าที่กล่าวมา กล่าวคือ ได้รับการยอมรับในวงการนาฏศิลป์ไทย ได้รับเชิญในงานไหว้ครูหลายสถาบัน และได้รับการนับถือ ยกย่องในฐานะครูผู้ใหญ่ ทั้ง ๆ ที่มิได้เรียนนาฏศิลป์อย่างมืออาชีพ และมีได้เป็นผู้สอนท่ารำ แก่นักเรียนโขนโดยตรง

พลเรือโท สุริยะ สหนาวิน เป็นบุคคลที่มีลักษณะดังกล่าวนี้ เนื่องจากได้เข้าสู่วงการโขนโดยได้รับการคัดเลือกจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ให้เป็นนักแสดงนำในคณะโขนธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นโขนสมัครเล่น และเป็นที่ยกย่องกล่าวชื่นชมจากคนในวงการโขนในยุคเดียวกัน และนอกจากในฐานะนักแสดงแล้ว พลเรือโท สุริยะ ยังเป็นที่รู้จักกับบุคคลต่าง ๆ ในวงการโขน ทั้งโขนธรรมศาสตร์ โขนรามคำแหง โขนสถาบันคึกฤทธิ์ และโขนกรมศิลปากรอีกด้วย อีกทั้งได้รับเชิญให้เข้าร่วมงานไหว้ครูในหลายสถาบัน และยังคงมีความเกี่ยวข้องกับวงการนี้ ได้รับการเรียกว่า “ครู” จากนักเรียนโขนเสมอ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

ประเด็นของการศึกษาในที่นี้คือการวิเคราะห์ว่า เหตุใดบุคคลที่ได้รับการฝึกหัดโขนในลักษณะโขนสมัครเล่น ไม่ได้รับการฝึกหัดโขนในลักษณะมาตรฐานของกรมศิลปากร (ซึ่งมีการฝึกหัดโขนตั้งแต่อายุยังน้อย ใช้เวลาหลายปี จึงสามารถออกแสดงได้) จึงได้เป็นนักแสดงที่มีชื่อเสียงในวงการ เป็นที่ยอมรับ สามารถเข้าสู่แวดวงสังคมของโขน ได้รับเชิญในงานไหว้ครูของหลายสถาบัน และมีโอกาสให้คำแนะนำต่าง ๆ แก่นักแสดงรุ่นหลังจนคนในวงการโขนถือว่าเป็นครูอาวุโสท่านหนึ่ง

วิธีการศึกษา

ประเด็นการศึกษาจะพิจารณาประวัติของพลเรือโท สุริยะ สหนาวิน ในด้านของพัฒนาการ การเรียนรู้ ฝึกฝนทางด้านการแสดงนาฏศิลป์ และเหตุการณ์สำคัญที่มีต่อคุณลักษณะ นิสัย พฤติกรรม ตลอดจนการสร้างสมคุณสมบัติที่สำคัญของบุคคล ที่เอื้อต่อการเข้ามาสู่สถานะที่เป็นครูที่ได้รับการยอมรับยกย่องได้ รวมถึงการศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบว่า ประสพการณ์ แนวคิด คุณลักษณะ พฤติกรรมของบุคคล และสภาวะแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง ส่งผลต่อการเข้าสู่สถานะนี้ได้อย่างไร

การศึกษาใช้ข้อมูลในเชิงคุณภาพ ข้อมูลหลักได้จากการสัมภาษณ์ พลเรือโท สุริยะ โดยใช้คำถามปลายเปิดแบบมีโครงสร้าง คือ

1. ประวัติ การเข้าสู่วงการนาฏศิลป์โขน
2. คุณสมบัติที่เป็นจุดเด่นในการแสดง
3. บุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งให้โอกาสและผลักดันในการเข้าสู่วงการ
4. ความสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ ในวงการโขน
5. ผลงาน เหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา

ข้อมูลสำคัญที่ได้จากการสัมภาษณ์ และนำไปใช้ในการวิเคราะห์ มีดังนี้

1.ประวัติก่อนการเข้าสู่วงการ

พลเรือโท สุริยะ มีความชื่นชอบงานด้านนาฏศิลป์อยู่เป็นพื้นฐานอยู่แล้ว โดยในวัยเด็ก บ้านอยู่ในบริเวณโบสถ์พราหมณ์ มีโอกาสได้ชมละครชาตรี และชมลิเกมาตั้งแต่เด็ก จึงเกิดความต้องการที่จะเรียนนาฏศิลป์ไทย แต่ไม่สามารถเรียนได้เนื่องจากผู้ปกครองไม่สนับสนุน และมีความคิดว่าเป็นผู้ชายไม่ควรเรียนรำ จึงได้ศึกษาสายสามัญที่โรงเรียนเซนต์คาเบรียลและโรงเรียนอานวยศิลป์ หลังจากนั้นได้ศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีที่คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เนื่องจากมีความสนใจในการแสดงนาฏศิลป์มานานแล้ว จึงได้หาโอกาสที่จะเข้าสู่วงการ ทั้งนี้ขณะที่ศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น โขนธรรมศาสตร์ได้จัดตั้งแล้ว ท่านจึงได้สมัครเข้าคณะโขนธรรมศาสตร์ แต่สมัครไม่ทัน เนื่องจากในเวลานั้นโขนธรรมศาสตร์ได้ฝึกซ้อมมานานและใกล้เวลาที่จะแสดงจริงแล้ว แม้ว่าจะอยู่ในช่วงเวลาที่รับสมัครแสดงชุดที่สอง แต่เพื่อนได้ห้ามไว้ว่าไม่ควรสมัคร เนื่องจากมีอายุมากกว่าผู้แสดงคนอื่น ๆ หลังจากนั้นจึงได้ไปปรึกษากับเพื่อนว่าต้องการจะเรียนด้านนาฏศิลป์ และได้พบกับ วณิ ซึ่งเป็นลูกสาวของครูลมุล ยมะคุปต์ (แม่ลมุล) จึงแนะนำให้ไปเรียนกับมารดาของตนที่บ้าน

จะเห็นได้ว่า แม้จะปฏิเสธโอกาสในการเข้าสู่การแสดงโขน แต่เส้นทางแสดงที่ท่านได้เลือกนั้นยังคงเป็นงานด้านนาฏศิลป์ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีใจรัก และเป็นสิ่งที่สนับสนุนในการเข้าสู่วงการโขนของท่านในอนาคต

หลังจากนั้นจึงได้ศึกษาฝึกซ้อมนาฏศิลป์กับครูลมุลที่บ้านที่วัดน้อยนางหงส์ เรียนเพลงช้าเพลงเร็ว รำเพลงศรีนวล โดยผู้ที่ทำการฝึกหัดในขณะนั้น มีจำนวนนักเรียนผู้ชายเพียงสองคนเท่านั้น แต่เมื่อฝึกซ้อมถึงเดือนที่สี่ได้ย้ายมาฝึกที่สถานีโทรทัศน์กองทัพบกสนามเป้า และมีโอกาสได้รับการคัดเลือกให้แสดงรำชุดชาตรี

ต่อจากนั้น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีการจัดแสดงลิเก แต่หาผู้ที่จะมาแสดงเป็นนางโมราไม่ได้ จึงชักชวนให้มาต่อท่าลิเกให้นักแสดง เนื่องจากเห็นว่าพลเรือโท สุริยะ สนใจลิเกมาตั้งแต่เด็ก อย่างไรก็ตามนักศึกษาจากคณะศิลปศาสตร์ก็ยังไม่สามารถแสดงได้ จึงให้ท่านแสดงในฐานะดารารับเชิญจากคณะนิติศาสตร์ ทว่าในการแสดงจริง ได้แสดงในอีกลักษณะหนึ่งที่ผู้ชมไม่คาดคิด คือ แทนที่จะเปิดผอบแล้วรำออกมา กลับแสดงโดยการเปิดสุ่มไก่ แล้วนางโมราเต้นบัลเลต์ ออกมาแทน

แม้ว่าจะเป็นการแสดงที่ผิดไปจากความคาดหวังของผู้ชมอย่างมาก แต่กลับเป็นผลดีอย่างยิ่ง เนื่องจากทำให้ท่านมีชื่อเสียง ผู้ชมได้ทราบว่าคุณศึกษาศึกษาจากคณะนิติศาสตร์คนนี้เป็นเสมือนเพชรในตม แม้จะไม่ได้ศึกษานาฏศิลป์มาโดยตรง แต่มีความสามารถ มีความแตกต่างอย่างน่าสนใจ โดยเฉพาะบทบาทของผู้หญิง

กรณีนี้ยังแสดงให้เห็นด้วยว่า แม้พลเรือโทสุริยะ จะแสดงได้แตกต่างกับนักแสดงมืออาชีพ แต่ก็มีความคิดสร้างสรรค์ที่โดดเด่น ซึ่งส่งผลให้มีชื่อเสียง แสดงความสามารถในแบบของตนเองที่เป็นลักษณะของตนเอง

หลังจากนั้น ท่านได้มีชื่อเสียงโด่งดังในการด้านการแสดง แต่ยังไม่ใช้ในด้านการแสดงโขน แต่เป็นการแสดงประเภทอื่น ๆ เช่น ลิเก ลูกทุ่ง สาละวัน และได้รับบทบาทเป็นผู้หญิงมาโดยตลอด

2. การเข้าสู่วงการโขน

แม้ว่าพลเรือโท สุริยะ จะเคยปฏิเสธโอกาสที่จะเข้าสู่วงการโขนธรรมศาสตร์มาครั้งหนึ่งแล้ว แต่การที่ได้ฝึกซ้อมงานนาฏศิลป์อื่น ๆ ทำให้ได้รับการตระหนักรู้ถึงความสามารถ ในฐานะนาฏศิลป์ชายที่เป็นตัวแสดงหญิง กล่าวได้ว่าเป็นการสร้างโอกาสอันดีที่จะมาถึงในวันหนึ่ง

ในที่สุด โอกาสในการเข้าสู่วงการโขนก็มาถึง เมื่อนักศึกษาจากคณะโขนธรรมศาสตร์รุ่น 2 ได้แจ้งว่า ขณะนี้โขนธรรมศาสตร์อยู่ในระหว่างใกล้จะออกแสดงแล้ว แต่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ยังหาคนเล่นเป็นนางสีดา (เบญกายแปลง) ตอนนางลอย ที่แสดงได้อย่างน่าพอใจไม่ได้ เมื่อครูลมุลทราบจึงแจ้งว่ามีศิษย์ซึ่งเป็นนักศึกษารวมธรรมศาสตร์อยู่คนหนึ่ง สวยมาก หากแต่งกายเป็นนางสีดาแล้วจะยิ่งสวย ท่านจึงได้มีโอกาสได้พบกับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ ซึ่งเมื่อได้เห็นใบหน้าก็กล่าวว่านักศึกษาคนนี้มีลักษณะตรงตามความต้องการ เนื่องจากมีความสวยคู่ควรกับบท

นางสีดาและยังผ่านการฝึกซ้อมมาจากครูลมุลมาแล้วด้วย

จะเห็นได้ว่าการเข้าสู่วงการโขนของท่าน เกิดจากปัจจัยทั้งในด้านโอกาสและความสามารถในการแสดงประกอบกัน โดยโอกาสนั้น คือ การที่คณะโขนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นโขนสมัครเล่น ผู้ที่จะเข้ามาแสดงในขณะนี้จึงไม่จำเป็นต้องฝึกซ้อมโขนมาก่อน นอกจากนี้ โขนธรรมศาสตร์ ยังมีแนวคิดที่ว่าตัวละครหลักของโขนควรใช้ผู้ชายแสดง แม้แต่บทตัวนางก็ตาม ท่านจึงได้โอกาสอันสำคัญนี้ โดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งเป็นผู้จัดตั้ง และเป็นผู้ฝึกซ้อมได้กล่าวไว้ว่า “ความจริงดั้งเดิมมานั้นโขนเป็นเรื่องของผู้ชาย เพราะเป็นเรื่องรบทัพจับศึกต้องออกแรงมาก ต้องขึ้นลอยปิ่นปายขึ้นไป ซึ่งผู้หญิงทำยาก และเขาไม่ทำด้วย เขาถือกันว่าการขึ้นลอย เอาหญิงมาขึ้นปิ่นขึ้นไหล่เหยียบศีรษะ เขาไม่ยอม” (การบรรยายของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เรื่อง “มาตรฐานนาฏศิลป์ไทย” ที่หอประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 14 มีนาคม 2534)¹

นอกเหนือจากโอกาสที่เปิดกว้างแล้ว ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้สามารถเข้าสู่วงการคือคุณสมบัติด้านความสามารถของศิลปินด้วย กล่าวคือ นอกจากเป็นคนสวยแล้วยังต้องฝึกฝนฝีมือให้พร้อม เพื่อที่ว่าเมื่อมีโอกาสนั้นจะสามารถฉวยโอกาสนั้นไว้ได้ ซึ่งกรณีของพลเรือโทสุริยะ ถือว่าเป็นเช่นนั้น

หลังจากได้รับการคัดเลือกแล้ว ต้องเร่งรัดการฝึกซ้อมอย่างมาก เนื่องจากจะต้องออกแสดงเพียง 3 เดือนหลังจากนั้น โดยมีครูลมุลต่อท่าทำให้หน้ากระຈก แต่เมื่อมีความตั้งใจจริงประกอบกับความชอบและมีพื้นฐานทางนาฏศิลป์อยู่ก่อนแล้ว จึงสามารถฝึกซ้อมได้ทัน และแสดงได้ดีจนผู้ชมกล่าวขวัญถึง และเมื่อได้มีโอกาสได้แสดงทางโทรทัศน์จึงยิ่งมีชื่อเสียงมาก โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2512-2513 เป็นช่วงที่โขนธรรมศาสตร์ รุ่งเรือง ส่งผลให้ท่านมีชื่อเสียงสูงสุด

เหตุการณ์ตลกที่อยู่ในความทรงจำคือ ครั้งหนึ่งขณะที่ได้ไปแสดงที่ต่างจังหวัดแห่งหนึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ซึ่งแสดงเป็นทศกัณฐ์ แต่ในวันนั้นไม่ได้แสดง ได้มายืนดูข้างเวที เมื่อท่านขึ้นเวทีแสดง ก็ได้ยินเสียง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ บอกว่า “เห็นแล้ว อยากตบมันจัง” จึงมีความสงสัยและหัวเราะมาก ภายหลังเมื่อได้ถาม ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ว่าอยากตบใคร จึงบอกว่า “อยากตบเธอ เพราะเธอเล่นได้ดี แสดงอารมณ์ กวาดตามาให้ผู้ชมทั้งโรงเลย”² สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่า นักแสดงนั้นแม้จะได้รับการสอนให้แสดงท่าทางต่าง ๆ ตามที่ครูสอน แต่ผลที่ได้รับอาจไม่เหมือนกัน เนื่องจากแต่ละบุคคลมีคุณสมบัติภายในคือจริตกิริยา ซึ่งหากบุคคลนั้นมีอยู่ในธรรมชาติของตน แม้จะไม่ได้รับการสอนก็จะแสดงให้เห็นได้เอง

การแสดงจริตกิริยาของนางสีดานั้น สามารถทำให้ได้รับการชื่นชอบที่เกินคาด ทั้งในเวทีและนอกเวที ดังปรากฏได้ว่า ขณะที่แสดงเสร็จแล้ว กำลังเดินกลับที่พัก มีนักศึกษาชายเดินตามมาจีบ หรือในกรณีที่ไปแสดงที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้มีผู้ชายมาเขย่าประตูโรงภาพยนตร์ (โขนในช่วงเวลานั้นส่วนใหญ่แสดงที่โรงภาพยนตร์) เพื่อเข้ามาคุยเนื่องจากเข้าใจผิดว่าเป็นผู้หญิง แต่ท่านไม่กล้าคุยตอบเพราะเกรงจะรู้เมื่อได้ยินเสียงว่าเป็นผู้ชาย ผู้ชมโขนก็จะชักชวนให้คุยอย่างไก็ไม่เป็นผลสำเร็จ หลังจากนั้นจึงได้ทราบความจริงเมื่อถอดเครื่องแต่งกายออก จึงทราบว่าเป็นผู้ชาย

เหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าท่านสามารถแสดงได้ดี ในบทบาทตัวละครหญิงที่มีเสน่ห์ โดยมีเทคนิคในการใช้สายตาขม้ายายตาไปที่คนดู นอกจากนั้น การที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ คัดเลือกนางเอกได้ดี มีความสวยจับใจคนดูเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มีผู้ชมคอยติดตามการแสดงมาก

1. วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์, *นาฏศิลป์ไทย* (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา, 2536), 35.

2. สุริยะ สหนาวิน, “เหตุการณ์ตลก,” สัมภาษณ์โดย กรินทร์ กรินทสุทธิ์, 13 มิถุนายน 2560.

ภาพที่ 1: พลเรือโท สุริยะ สหนาวิน ขณะแสดงเป็นนางเบญกาย ที่แปลงเป็นนางสีดา
ที่มา: ได้รับความอนุเคราะห์จาก พลเรือโท สุริยะ สหนาวิน

ภาพที่ 2: ทศกัณฐ์เกี้ยวนางสีดา (เบญจกายแปลง) ซึ่งแสดงโดยพลเรือโท สุริยะ สหนาวิน
ที่มา: ได้รับความอนุเคราะห์จาก พลเรือโท สุริยะ สหนาวิน

3. พลเรือโท สุริยะ สหนาวิน ในปัจจุบัน

หลังจากที่ท่านสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว ได้เข้ารับราชการเป็นทหารเรือจนเกษียณ แม้ว่าจะได้ไม่ได้แสดงไขนอีกแล้ว แต่ยังคงติดตามชมการแสดง โดยมีเพื่อน คนรู้จัก ในวงการไขนได้ไปมาหาสู่เสมอ ทั้งนักแสดงไขนธรรมศาสตร์ และนักแสดงไขนจากกรมศิลปากร ทำให้เป็นที่รู้จักในวงการไขนอยู่เสมอมา

สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือ การเป็นนักแสดงไขนธรรมศาสตร์นั้นสามารถสร้างเครือข่ายสายสัมพันธ์กับไขนสมัครเล่นคณะอื่น ๆ ด้วย เช่น ไขนรามคำแหง ไขนสถาบันคึกฤทธิ์ เนื่องจากผู้ที่จัดตั้งคณะไขนเหล่านั้นและผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวนมากเป็นบุคลากรจากไขนธรรมศาสตร์ นอกจากนั้นการฝึกซ้อมที่ไขนธรรมศาสตร์ทำให้ได้รู้จักครูไขนของกรมศิลปากรจำนวนมากอีกด้วย

ดังนั้น เมื่อมีวาระโอกาสสำคัญในวงการไขน เช่น ในงานไหว้ครูสถาบันต่าง ๆ จะมีการเชิญพลเรือโท สุริยะ สหนาวิน มาเข้าร่วมงาน ทั้งงานไหว้ครูไขนธรรมศาสตร์ ไขนรามคำแหง วิทยาลัยนาฏศิลป์จึงเชิญมาร่วมงานในพิธีไหว้ครูบ่อยครั้ง ซึ่งท่านได้ไปร่วมงานเสมอ

การที่มีผู้ยอมรับว่าเป็นครู และมีนักเรียนไขนเรียกว่า “ครู” ทั้งที่ไม่ได้เป็นครูสอนไขนอย่างเป็นทางการ พลเรือโท สุริยะ ได้ให้ความเห็นว่า “เราไปร่วมพิธีไหว้ครู ไปนั่งในฐานะผู้ใหญ่คนหนึ่ง ไม่จำเป็นต้องไปฝึกเขาว่า แต่เราสามารถให้ความรู้เขาในหลายด้าน เนื่องจากเราได้ดูการฝึกซ้อมมาหลายรุ่น”³ จากประสบการณ์ที่ได้ชมการฝึกซ้อมมาหลายครั้ง จากครูหลายท่านเป็นเวลานาน ทำให้ได้เกิดความรู้ที่สามารถนำไปใช้สอนได้ ตัวอย่างเช่น ได้พบว่าการรำไม่ได้มีแบบแผนเดียว แต่มีหลายแบบ เช่น กรณียของครูมูลสอนอุยฉายสอนให้ปาดมือคนละลักษณะ โดยครูได้บอกความสามารถของผู้แสดงต่างกัน ไม่มีถูกผิดเสมอไป “นอกจากนั้น เราว่าครูแต่ละคนรักเด็กต่างกัน ถ้าคนนั้นเก่งเอาไป 100% ถ้านิสัยไม่ดี เอาไป 80% ถ้าไม่ชอบมัน ก็ต่อให้มันจบ ๆ กันไป”⁴

จากการที่ได้สังเกตมานานและได้เห็นวิธีการสอนที่แตกต่างกันมาก จึงสามารถให้ความรู้ในสิ่งนั้นได้ “บางครั้งเวลาชมการแสดง คนข้าง ๆ ถามว่ารำถูกหรือไม่ ผิดแบบแผนหรือไม่ บางครั้งเราจะบอกได้ นอกจากนั้นแล้ว ความรู้อื่น ๆ นอกเหนือจากท่ารำ เรานำมาบอกเด็กนักเรียนได้ เช่น อธิบายว่าครูคนนี้เป็นอย่างไร ดาราคนนี้ขึ้นมาได้เพราะนาฏศิลป์หรือครูอุปถัมภ์”⁵

คุณสมบัติพิเศษอีกประการหนึ่งคือสามารถให้คำแนะนำแก่นักแสดงรุ่นหลัง ในประเด็นที่นอกเหนือจากท่ารำ ซึ่งครูกรมศิลปากรท่านสอนได้ด้อยอยู่แล้ว โดยเฉพาะเรื่องการใช้อารมณ์ จริตจะก้านในการแสดง ซึ่งเป็นสิ่งนอกเหนือจากนาฏลักษณะตามตำราการสอน ตัวอย่างเช่น เมื่อตอนไปดูซ้อมไขนรามคำแหง จะให้คำแนะนำนักแสดงโดยเรียกเข้ามากระซิบว่านางเบญกายต้องเดินหน่อย อย่ายืนนิ่ง เพราะต้องย้ายยักษ์ ต้องขม้อยซ้ายขวา บอกผู้ที่แสดงเป็นพระอุมาว่าจะนั่งเฉยเป็นตุ๊กตาไม่ได้ แต่จะต้องมีการสะบัดหน้า ขม้ายซ้ายตา ยิ้มในที่ แต่เวลาโกรธไม่ควรจะเกรี้ยวกราดขึ้นนิ้วแบบนางตลาด ซึ่งในขณะนั้นบางครั้งก็มีการแสดงโดยใช้อารมณ์เกินเลยไป

การแนะนำเหล่านี้ เป็นประเด็นเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เรียกว่าได้ว่าเป็น “ความรู้นอกตำรา” แต่เป็นประเด็นที่พลเรือโท สุริยะสนใจ จึงทำให้ให้นักเรียนไขนได้เทคนิคนี้เพิ่มเติมมาใช้ในการแสดงมากขึ้น

ดังนั้น นักเรียนไขนหลายคนจึงถือว่าท่านเป็นครู ให้เกียรติและเรียกว่า “ครู” ในเวลาต่อมา เพราะถือว่าได้ให้ความรู้แก่เขา เมื่อได้เข้าร่วมพิธีไหว้ครู เข้ามาดูการฝึกซ้อมไขนหลายสถาบัน คนในวงการไขนจึงให้ความยกย่องว่าเป็นผู้อาวุโสที่มีความรู้ความสามารถท่านหนึ่งในวงการไขน

การอภิปรายผล : ประเด็นสำคัญที่พบจากการศึกษา

พลเรือโท สุริยะ สหนาวิน เป็นนักแสดงไขนสมัครเล่น ที่มีคุณสมบัติโดดเด่นที่ถือว่าเป็นทุน (capital) ของการเป็นนาฏศิลปินและการเป็นครู และเมื่อมีโอกาส อยู่ในสนามทางสังคมที่มีปัจจัยส่งเสริมสอดคล้องกัน ทำให้สามารถนำเอาทุนมาใช้ได้อย่างเหมาะสม สามารถได้รับการยอมรับในวงการ ดังจะกล่าวสรุปดังนี้

1. การที่มีใจรัก ทำให้เกิดการแสวงหาโอกาสในการฝึกซ้อมงานด้านนาฏศิลป์ ซึ่งสร้างพื้นฐานและโอกาสที่ดีในการเข้าสู่วงการไขนในอนาคตจากการที่มีใจรักในงานนาฏศิลป์ ทำให้ได้ไปฝึกรำกับครูมูล ซึ่งมีความใกล้ชิดกับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และเมื่อทาง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ มีความต้องการ

3. สุริยะ สหนาวิน, “คำว่าครู,” สัมภาษณ์โดย กรินทร์ กรินทสุทธิ์, 13 มิถุนายน 2560.

4. สุริยะ สหนาวิน, “เกิดความรู้การถ่ายทอดความรู้,” สัมภาษณ์โดย กรินทร์ กรินทสุทธิ์, 13 มิถุนายน 2560.

5. สุริยะ สหนาวิน, “วิธีการสอนที่แตกต่างกัน,” สัมภาษณ์โดย กรินทร์ กรินทสุทธิ์, 13 มิถุนายน 2560.

หาผู้ที่แสดงบทบาทนาง สีดาจึงได้ใช้โอกาสและความสามารถนี้ นำพาตนให้สามารถแสดงความสามารถที่โดดเด่นจนเป็นที่ประจักษ์นอกเหนือจากทักษะการรำ และการมีเส้นสายในวงการโขนแล้ว ยังมีทุนเรื่องความสวย มาเป็นปัจจัยสนับสนุนอีกด้วย เนื่องจากปัจจัยสำคัญที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์คัดเลือกมาแสดง คือความสวย แต่จะต้องมีการฝึกฝน แสวงหาโอกาสในการเข้าสู่วงการนาฏศิลป์ประกอบกันด้วย

2. แม้ว่าท่านจะมีการฝึกซ้อมอย่างเป็นแบบแผนมาอย่างยาวนาน และการที่มีพื้นฐานการแสดงแตกต่างกับโขนมืออาชีพ ทำให้สามารถนำเอาความแตกต่างนี้มาเป็นจุดเด่นในการแสดงได้ ตัวอย่างเช่น การที่ไม่ยึดติดตามกรอบเดิม (เช่น การแสดงเป็นนางโมรา โดยเต้นบัลเลต์ออกมาจากสุมังโก) ทำให้สร้างสรรค์สิ่งใหม่ได้มากกว่าผู้ที่แสดงตามแบบแผนทั่วไป

นอกจากนั้น การที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เห็นความสามารถในการแสดงเป็นสีดาที่ขม้ายชยาตามาที่ผู้ชม เป็นความโดดเด่นกว่านางสีดาอื่น ๆ ที่เคยมีมา และได้ถ่ายทอดให้กลวิธีนี้มาสู่ผู้แสดงรุ่นหลัง สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่า นักแสดงนั้นแม้จะได้รับการสอนทำรำในแบบฉบับเดียวกัน แต่มีใช้ว่าจะแสดงออกมาเหมือนกันทั้งหมด เนื่องจากแต่ละบุคคลนั้นมีตัวตนบางอย่างอยู่ภายใน โดยเฉพาะในกรณีของท่าน ซึ่งมีนิสัยการพูดจาที่แสดงอารมณ์เปิดเผย (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เคยบอกว่าเป็น “นางกษัตริย์แต่ปากตลาด”) แสดงจริงตอกมาให้เห็นชัดเจน แม้จะไม่ได้สอนก็จะสามารถแสดงสิ่งนี้ออกมาได้และนำมาเป็นจุดเด่นได้

3. นอกเหนือจากปัจจัยจากตัวบุคคลแล้ว สภาพแวดล้อมภายในวงการโขนนั้นมีความสำคัญไม่แพ้กัน ในการเปิดโอกาสให้ได้แสดงความสามารถเป็นที่ยอมรับ เนื่องจากโขนธรรมศาสตร์มีมาตรฐานการคัดเลือกผู้แสดงที่แตกต่างจากกรมศิลปากร โดยใช้ตัวละครผู้ชายเป็นตัวนาง นอกจากนั้นเกณฑ์การคัดเลือกนางสีดาของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ให้ความสำคัญกับความสวย นอกเหนือไปจากฝีมือการแสดง จึงเปิดโอกาสให้มีชื่อเสียงในวงการนับได้ว่านอกเหนือจากความสามารถ คุณสมบัติส่วนตัวแล้ว โอกาสจากการได้ครูที่มองเห็นความสามารถก็เป็นปัจจัยในความสำเร็จที่สำคัญด้วย

4. การที่ได้รู้จักกับคนในวงการโขนมานาน มีความสนใจบุคคลต่าง ๆ จึงสามารถให้ความรู้กับคนรุ่นหลังได้ในเรื่องต่าง ๆ เนื่องจากมีประสบการณ์ได้เห็นครูรุ่นก่อนสอนหลายคน หลายแบบ จึงบอกได้ว่าเหตุใดครูคนเดียวกันจึงสอนต่างกัน และมีเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยมาเล่า จึงเป็น “ความรู้นอกตำรา” นอกจากนั้น การที่รู้จักกับคนในวงการโขนมาก ทั้งเรื่องการสอนและเรื่องส่วนตัว จึงมีประเด็นสนทนา ให้ความรู้ที่น่าสนใจแก่เด็กได้มาก เช่น อธิบายว่าดาราบางคนมีชื่อเสียงได้เพราะใคร เพราะเหตุใด เป็นต้น

5. แม้ว่าจะไม่ได้ศึกษาและฝึกซ้อมโขนอย่างมืออาชีพ แต่การที่ได้เป็นนักแสดงโขนสมัครเล่นที่ธรรมศาสตร์นั้นเป็นโอกาสในการเข้าสู่การรู้จักมักคุ้นกับคนในวงการโขน ทั้งครูโขนจากกรมศิลปากร และการสร้างเครือข่ายสายสัมพันธ์กับโขนสมัครเล่นอื่น ๆ ด้วย เช่น โขนรามคำแหง โขนสถาบันมูลนิธิคึกฤทธิ์ เนื่องจากบุคลากรที่จัดตั้งและเกี่ยวข้องจำนวนมาก เป็นบุคลากรจากโขนธรรมศาสตร์ จึงได้เข้าร่วมงานไหว้ครูของโขนสถาบันต่าง ๆ และเมื่อประกอบกับการที่ได้มีโอกาสให้ความรู้กับนักแสดงโขนรุ่นหลัง จึงทำให้ได้รับการยอมรับว่าเป็นครูที่วงการให้การยอมรับนับถือ

บทสรุป

พลเรือโท สุริยะ สหนาวิน เข้าสู่วงการโขนที่เป็นโขนสมัครเล่น มีใช้โขนอาชีพ แต่ก็สามารถอยู่ในวงการได้อย่างภาคภูมิใจ ส่วนหนึ่งนั้นเกิดจากการที่มีคุณสมบัติที่โดดเด่น เช่น มีความสวยเหมือนผู้หญิงจริงเมื่อแต่งกายในชุดตัวนาง ใช้จิตตริยาในการแสดงทำให้ดึงดูดสายตาผู้ชม เป็นที่รู้จักของบุคคลในวงการโขน จึงสามารถนำมาใช้สร้างชื่อเสียง คุณค่า เป็นอย่างดี และได้ใช้ความรู้ความสามารถและคุณสมบัตินั้น นำมาสอน นำมาถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังต่อไป นอกจากนั้นการเป็นโขนสมัครเล่นที่มีหลักเกณฑ์การคัดเลือกที่แตกต่างจากกรมศิลปากร ทำให้สามารถเปิดโอกาสให้น่าคุณสมบัติที่มีอยู่มาใช้อย่างเต็มที่

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ความเป็นครูอาจไม่ใช่เพียงกิจกรรมที่จะต้องมีการเรียนการสอนเท่านั้น แต่เป็น “สถานะและความสัมพันธ์” อีกด้วย โดยเฉพาะการได้รับความนับถือ การละในความเป็นผู้ใหญ่ในระดับเดียวกับครูที่สอนตน อาจไม่ได้เกิดจากการสอนทำรำเสมอไป แต่อาจเป็นการให้ความรู้ แบ่งปันประสบการณ์ จนได้รับการยอมรับนับถือในระดับเดียวกับครูที่สอนทำรำ ต่อทำรำให้ตน

บรรณานุกรม

สุริยะ สหนาวิน. พลเรือโท “เหตุการณ์ตลก.” สัมภาษณ์โดย กรินทร์ กรินทสุทธิ์. 13 มิถุนายน 2560.

_____ “คำว่าครู.” สัมภาษณ์โดย กรินทร์ กรินทสุทธิ์. 13 มิถุนายน 2560.

_____ “เกร็ดความรู้การถ่ายทอดความรู้.” สัมภาษณ์โดย กรินทร์ กรินทสุทธิ์. 13 มิถุนายน 2560.

_____ “วิธีการสอนที่แตกต่างกัน.” สัมภาษณ์โดย กรินทร์ กรินทสุทธิ์. 13 มิถุนายน 2560.

วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์, ม.ล. *นาฏศิลป์ไทย*. กรุงเทพฯ. สถาบันไทยคดีศึกษา, 2536.